

Aquest diftong *ei* dona al mot una consonança vagament àrabica, i per això han afirmat alguns mig-erudits que seria l'àr. *šāib* 'vell, senyor venerable'; però no solament no hi lliga la *š*, ni gaire la *-k*, sinó que cal rebutjar-ho rotundament perquè l'atmosfera d'edat i d'enorme respecte del mot àrab el posen justament en el pol oposat als del familiaríssim i juvenívol tort. *xeic*. Tampoc fóra gaire enraonat suposar una forma arabitzada del mossàrab *čik* preexistent, perquè no s'hi presta la fonètica àrabica, pel diftong, ni les possibilitats morfològiques de l'àrab (hauria hagut de ser *šuwāik o *šukāik).

Reducció ulterior: «*xec*: noi» en el Matarranya (Pena-roja, BDC IX, 72), «*xec* per *xic* (Val.), exclamació vulgar», i «gitano: els *xecs* i les *xèques*» PnaVic (ib.). La segmentació per allargament afectiu, es produeix també en altres sentits: *chiquio*, *chiquia* xurro valencià (J. G. M.), que és també murcià i b.-arag.; i J. G. M. afegeix (carta de 1955), «que entre els xurros es redueix en sentit exclamatiu a *kjo*, *kja* i *ko*; i en valencià, a la Ribera, en to molt familiar, com a interjecció per cridar a una noia, en lloc de *xica*, es diu *isca* i àdhuc *ixquia*, i també *ixquio*».

Sortim ja del català, a la recerca de l'origen. Que el mot vagi existir en mossàrab s'ha d'admetre de totes maneres, per més que la índole d'aquesta expressió la faci poc apta per a la literatura i desdenyada pels lexicògrafs i científics, que allà, com en general, ens transmeten el lèxic: manca el mot, p. ex., totalment als diccs. mall. i val. de *Fgra.*, *Amen.*, *CRos.* Tanmateix veiem una alqueria anomenada *Rabal Axic* en el Rept. de Mallorca (terme de Montuiri, *CoDoACA* XII, 112; Quadrado, 487) que deu ser *rabal aš-šik* (o *ač-čik*) 'rafal o masia del Xic'.

Des dels nostres moriscos expulsats degué passar a l'àr. algerià *čekikün* «très petit enfant, marmot», indicat per Simonet; però aquesta transcripció no és sinó una interpretació d'ell; si prenem el *wau* com a simple indicació de timbre sense quantitat, i el *ya* com a diftong, tindríem una estructura àrabica *čikajkun* que seria la de diminutiu normal d'un *čikkun*=val. familiar el *xicon* (infra), que és ben possible que en efecte sigui una herència morisca en l'ús valencià familiar d'avui. Bé es pot sospitar que quan en la història d'Al-Andalus ens parlen de «El Chico» o «El Rey Chico» (fins en les darreries del reialme granadí) això reflecteixi un ús familiar entre els moros (reprimat i silenciats, és clar, pels historiadors sarraïns).

A penes ens caldrà dir res del cast. CHICO (V. l'article del DCEC/DECH): la més gran abundància de textos de caràcter afectiu, de devoció i maledicció ingènues, de pebre picaresc, fa que en la llengua veïna, abundi més que en català en l'herència escrita medieval, i des de més antic: ja sovint, en el *Cid*, Berceo, *Arx.* de Hita (seduccions de la *dueña chica* etc.). En cap grau és menys vivaç a l'Alt Aragó que a la resta del país, fins a la nostra ratlla. Notacions personals: a Bielsa, «el cimbalet? Son unas campanas *čikas* pa tocar a Rosario», «eba *aldobas čiketas* y grans» (menes de llosses). Com a subst.: «No bailaban 10 *čikos* y

3 *čikas*», parlant del *chinchecle* (vella dansa local, nom de creació expressiva, potser no sense interès de cara a la formació de *chico*). A San Juan de Gistau més afavorits els diminutius: «una farnaca *čiketa*», «*corren čabalms grans i čikob*», 1965 (un val. hauria dit «... i *xicotets*»).

En portuguès, en canvi, almenys modernament, el mot és enterament desconegut: un nom propi *Chico* del Nord, de 1258, i algun testimoni espars, de sentit translàtic o derivat, poden ser castellanismes.

Però d'altra banda el tenim en basc: *txiki* 'petit', propi dels dialectes biscaí, guipuscoà, alt i baix-navarès, i, amb el valor de 'una mica', roncalès; mentre que en els dialectes bascos de sobirania francesa s'usa *txipi* (o *tipi*); en algunes localitats labortanes la forma «menys diminutiva» *ziki*, i en altres bandes *xebe* i *zebe* (Azkué; Schuchardt, *BhZRPb.* VI, 39; Mitxelena, *FonHiVca.*, 186; LzMendizabal, *La Lengua Vasca*, gloss., només *txiki*. Per a *txipi*, V. especialment Mitxelena, *BSVAP* XI, 286).

Cada una de les dues variants bàsiques, o sigui *txiki* i *txipi*, es documenta ja des de bastant antic en textos de la llengua: «Pater noster *chicia*» trad. «pater noster chiquito» en un text navarrès de princ. S. xv, i *Chipia* 'el petit', en un text del S. XIII, de cap a Pamplona; i «en esta misma combinació aparece hoy *txiki*, *txikia* en Beruete (nav.) y en Guip.», Mitxelena, *Textos Arcaicos Vcos.*, pp. 58, 33-34. «El bc. *txiki/txipi* (laut-symbolisches Verhältnis) és comparable al romànic PITT-/PIKK- 'petit', Schuchardt, *Museum* X, 396. Com ja digué Diez, ni el basc *txiki* pot ser l'ètimon del *xic* hispano-romànic, ni es pot mirar tampoc com a romanisme, perquè llavors hi esperariem *txiko, i les variants no s'explicarien.

És versemblant que el més antic en basc sigui el significat roncalès: en aquest dialecte es deia *txiki* adv. per a 'poc', i el comparatiu *txikiago* era l'expressió de la idea de 'menys'; mentre que, com a adj., 'petit' es deia només *ño* (Azkué, *Morfol. Vca.*, 212n.). Notem, encara, que en els antics *chikia* i *chipia*, la *-a* és l'article; i que l'antic *Chipia* resta encara a Navarra com a cognom. El vigorós arrelament del mot en la llengua, el comprova un important derivat: *txikir* «pequeño», registrat en el S. XVII per Landucci com a propi del basc, avui extingit, de Gaztelu (la capital alabesa), al qual responen *txiker* en el biscaí de Mikoleta (a. 1853) i *txikar* biscaí i guipuscoà (Mitxelena, *Fon. Hi. Vca.*, 62, 186): el darrer és *txikarra* amb article; amb aquest, cf. el nostre afectiu *xicarró*, i el gc. *achicarrí* (infra).

Entre els parlars d'Oc, el *TdF* assenyala *chic* com a narbonès, bearnès i gascó, traduint-los 'petit' i 'poc'; altres fonts confirmen només el segon significat, i com a propi del bearnès i del gascó occidental: a les Landes i a la costa girondina (*ALF*; Palay; Moureau, *Pat. de La Teste*). Realment la vitalitat del mot baixa brusquement en passar de Pallars-Ribagorça a la Vall d'Aran (molt rar en aranès, només un cop *tatxes čikes* a la part alta, 1932; i com a NP, antic malnom: *Joann-Xiquet*, família de Vilamós); sense, però, desaparèixer: